

ERZURUM VE AZERBAYCAN'DA ORTAK OLAN BAZI DÜĞÜN GELENEKLERİ

Sedat ADIGÜZEL*

Evlenme, yaşamın ikinci geçiş dönemidir. Evlenme törenlerinde yaşayan birçok gelenek ve görenek vardır. Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri kısaca kültürleri evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına aykırı düşecek olanları da önlemeye çalışmaktadır¹. Kültürel ve sosyal alanlarda aralarında birçok konularda benzerlik bulunan Doğu Anadolu ve Azerbaycan Türkleri'nin düğün gelenekleri de benzerlikler göstermektedir. Erzurum'da ve Azerbaycan'da yaşayan düğün gelenekleri Türk halkının, toplumun temelini oluşturan ailenin meydana gelmesi için atılan ilk adıma verdikleri önemi göstermektedir. Düğünler bir çırpıda yapıp bitirilmez. Düğünün başlangıcı ve bitmesi arasında birçok tören yapılır, bu törenlerde uyulması gereken kurallar vardır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi aralarında birçok benzerlik bulunan Doğu Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin düğün gelenek ve göreneklerini incelerken, Azeri düğün geleneklerini V.Veliyev'in Azerbaycan Folkloru isimli kitabında aldım. Erzurum düğün geleneklerini ise Erzurum'da

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Araştırma Görevlisi

1 Sedat Veysi ÖRNEK, Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1995, s.185.

bizzat düğünlerde şahit olduğum veya Erzurum'lu yaşlı insanlardan dinlediğim geleneklerdir.

Erzurum'da evlenme işi genellikle görücü usulüyle olur. Daha önce başkaları tarafından salıklanan kızın evine dünürcü gidilir, kız beğenilirse istenir. Azerbaycan'da ise iki aile birbiri hakkında bilgi alır, daha sonra kız evine gitmek için kız evinin izni alınır. Kız ailesi bunu kabul etmezse o yörenin en çok sözü geçen kişileri dünürcü olarak giderler. Erzurum'da ise kız istemeye ailenin büyükleri gider. Damat adayının annesi, babası, dedeleri ve nineleri kız istemeye giderler.

Her iki bölgede de kızın ailesi kızlarını vermeyi kabul ederse önce küçük nişan sonra büyük nişan yapılır. Küçük nişanda yüzük takılır, şerbet içilir. Küçük nişandan bir müddet sonra büyük nişan yapılır. Büyük nişan Erzurum'da aynı zamanda takı törenidir. Oğlan evi aldıkları takıları ve hediyeleri geline büyük nişan sırasında takarlar. Şerbet içme geleneği de Azerbaycan ve Erzurum'da benzerlik gösteren gelenekler arasındadır. Şerbet içme iki bölge de küçük nişanda yapılır."... Şerbet içiminde oğlan evi kesme şeker, kahve, sigara, çerez, çay götürülür. Şerbet eziminde "şerbet ezilmedi" diyen kız tarafına oğlan evi para vererek şerbeti ezdirir. Tepsi içinde tabaksız bardaklarda şerbet gelir. Şerbeti içenler tepsiye para atarlar. Bu paralar şerbeti dağıtana kalır".²

Azerbaycan'da düğünler genellikle sonbahar aylarında yapılır. Erzurum köylerinde yapılan düğünler hasat mevsiminin sonunda yani

2 Prof.Dr.Bilge SEYİDOĞLU, Şehr-i Mübarek Erzurum, Folklor Kısmı, Ankara, s.285.

sonbahar aylarında yapılır. Kent merkezinde ise düğünler genellikle yaz aylarında yapılır.

Her iki Türk bölgesinde de nişanlılık döneminde geline çeşitli hediyeler gönderilir. Kız evi hediye getiren kişiyi boş döndermez, ona çeşitli hediyeler verir. Erzurum'da nişanlılık dönemi kurban bayramına rastlarsa geline hediye olarak kurbanlık koç gönderilir.

Azerbaycan'da düğünden bir gün önce geline kına yakılır. Gelinin akrabaları toplanıp ellerine, ayaklarına ve saçına kına yakarlar. Erzurum'da ise düğünden bir önceki gece kına yakılır. Bu geceye kına gecesi adı verilir. Bu gecede çeşitli seyirlik oyunları oynanır. Gecenin ilerleyen saatlerinde gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılır.

Erzurum'da ve Azerbaycan'da ortak bir başka düğün geleneği de kız evinden birşey almaktadır. Alınan şeyden kız evinin haberinin olmamasına dikkat edilir. Bu iş Erzurum'da gelinin çeyizinin bir daha geri gitmemesi için yapılır. Çalınan bardak veya tabak gelin oğlan evine gireceği zaman ayağının altına konulur, gelin buna basar ve kırar. Azerbaycan'da da aynı işin yine aynı amaçla yapıldığını görmekteyiz. *"Oğlan evinin adamları kız evinden mutlag üyeyyen bir şey uğurlamaya çalışırdılar. Bu kızın çeyizinin hemişe bir daha geri gaytmamast üçün edilirdi. Güya çeyizler razılıkla verilmeyib onu evsahibinden habersiz aparırlar bir daha bu eve gaytmamalıdır"*³.

Azerbaycan'da kız oğlan evine geldiğinde ayağının altında kurban kesilir ve ayağının altına bir kap konulur. Daha önce hazırlanmış çerez

3 V.VELİYEV, Azerbaycan Folkloru, Bakü, 1985, s.107.

gelinin başına serpilir. Erzurum'da ise gelinin ayağının altında kurban kesme olayı çok sık yapılmamakla birlikte bazı düğünlerde yapılmaktadır. Fakat gelinin ayağının altına bir kap konulması ve başına çerez serpilmesi hemen hemen bütün düğünlerde yapılır. Erzurum'da bunlara benzer bir başka adet ise gelinin oğlan evine gireceği zaman başına elma atılmasıdır. Gelinin geldiği eve bereket ve bolluk getirmesi için gelinin başına buğday serpilir. Azerbaycan'da da gelinin başına serpilen çerezin bolluk, bereket getireceğine ve gelinin oğlan evindeki hayatının bu nimetler gibi olacağına inanılır. *"...Aynı zamanda evelceden hazırlanmış çürbeçür şiriniyatlar (noğul, çişmiş vs.) bir kab doldurulub gelinin başına sepeleyirdiler. Bu da er evine onun hayatını.. bu nimetler kimi şirin olmasını arzu etmek demek idi"*⁴.

Azerbaycan'da düğünlerde çıdır yani at yarışı düzenlenir. Çıdırda birinci olana gelinin kız kardeşi tarafından hediye verilir. Çıdırda ihtiyarlar ve gençler katılabilirler. *"...Meraglıdır ki çıdırda hem de at üstünde çürbeçür oyunlar gösterirdiler. Yarışanlar sirk ustalarının gösterdikleri hayretamiz fendler toy şenliklerinde nümayiş ettirirdiler"*⁵. Erzurum'da ise düğünlerden önce cirit oynanır fakat bu gelenek günümüzde sadece bazı köylerde kısmen yaşayan bir gelenektir.

Gelinin başına kırmızı duvak örtülmesi geleneği her iki bölgede de vardır. Kırmızı duvak mutluluğun ve namuslu olmanın sembolü olarak

4 V.VELİYEV, Azerbaycan Folkloru, Bakü, 1985, s.108.

5 V.VELİYEV, Azerbaycan Folkloru, Bakü, 1985, s.108.

kullanılmaktadır. Ayrıca kırmızı duvak kızın damada kurban olarak verildiğini ve kız evine bir daha dönmesi gerektiğini göstermektedir⁶.

Düğünlerde damadın ve gelinin sağdıçları olur. Sağdıç, damat adayının en yakın arkadaşı veya bir akrabasıdır. Sağdıcin evli olmasına dikkat edilir. Azerbaycan'da gelinin sağdıcinı soldur adı verilir.

Buraya sadece Erzurum'da ve Azerbaycan'da ortak olan bazı düğün geleneklerini aldık. Düğünler içlerinde birçok geleneği ve göreneği barındıran geçiş törenlerindedir. Azerbaycan'da var olan ancak Erzurum'da rastlamadığımız bir düğün geleneğini de buraya almayı uygun gördük.

Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde dikkate değer bir gelenek de "Şah kaldırma"dır. Şahı gelinin ve damadın en yakın dostları süsler, bu bir kuraldır. Kızın arkadaşı tarafından kaldırılan şah, ya düğün günü ya da düğün gecesi kaldırılır. Şaha katılan adamlar düğüne iştirak eden kişilerdir. Azerbaycan düğünlerinde kız oğlan evine gelmeden önce onun düğünü yapılır. Sonra oğlan evinde olan düğüne yani esas düğüne gidilir. Oğlanın sağdıci tarafından şah kaldırılıp büyük izdihamla oğlan evine geldikten sonra gelin getirilmeye gidilir.

Şah kaldırma Azerbaycan düğünlerinin en ilginç bölümlerindedir. Önceleri bu işler için günlerce hazırlık yapılırmış. Şah adlandırdıkları süslenmiş ağacın üstünde en nadir, şirin süs eşyaları, el işi örnekleri olur. Azerbaycan kadınlarının sanatkârlıklarını gösteren dikmeler, el havluları, nakışlı çoraplar ve bunun gibi şeylerden şah süslenirken

6 Kaynak kişi Sülbive TAHTACI. Erzurumlu 70 Yaşında

istifade edilir. Şahın her tarafına düzenle yerleştirilmiş mumlar onun güzelliğini daha da artırır. Şahı, şah kaldıran oğlanın veya kızın yakın dostu götürür. Destenin başında ise uzun bir sopanın üzerinde meşale yakılır. Meşalenin yanan kısmından biraz aşağıya uzatılmış bir dala fındık ve iğde asılır. Meşaleyi tutan şahsın elinde ise bir hediye olur. Yörenin iyi nişancıları meşale ışığında fındık ve iğdeye ateş ederler. Kim birinci olursa sağdıçtan hediye alır.

Süslenmiş şah büyük bir törenle oğlan evine götürülür. Onlar büyük mutluluk ve sevinçle karşılanır. Böylece damadın şah kaldıran dostu ile kucaklaşıp öpüşürler. Bundan sonra onlar ömürlerinin sonuna kadar "şah kardaşlık" olarak adlandırılırlar⁷.

7 V.VELİYEV, Azərbaycan Folkloru, Bakü, 1985, s.108.